

Predgovor

Svakodnevno povećanje zahteva za proizvodnjom i upotrebom najrazličitijih proizvoda od aluminijuma i aluminijumskih legura, doprineli su da, od početka komercijalne proizvodnje (1886. god.) do danas (2010. god.), aluminijum postane metal čija je ukupna proizvodnja veća od proizvodnje svih ostalih obojenih metala (Cu, Pb, Sn, itd.), i drugi metal po obimu proizvodnje, odmah iza čelika. Zahvaljujući jedinstvenoj kombinaciji svojstava, kao što su: električna i toplotna provodljivost, mala specifična težina, čvrstoća, otpornost prema koroziji, sposobnost oblikovanja i prerade deformacijom, zavarljivost i mogućnost 100% recikliranja, aluminijum je postao nezamenljiv u industriji transportnih sredstava (drumska i šinska vozila, cisterne, automobilska i avio industrija, brodogradnja, itd.), u industriji ambalaže i pakovanja, medicini i farmaceutskoj industriji, građevinarstvu, elektronskoj industriji, u proizvodnji grejnih tela, dalekovoda, izolatora, pribora u domaćinstvu, itd. Primenom Al i Al-legura u industriji transportnih sredstava težina konstrukcije se smanjuje, pri čemu, svakih 10% smanjenja težine doprinosi smanjenju potrošnje goriva za 8%. U isto vreme, svaki kilogram ugrađenog Al ili Al-legure, ima potencijal da smanji emisiju CO₂, i to za oko 20-45 kg CO₂ u radnom veku prevoznog sredstva.

Od svih Al-legura koje se danas koriste, legure Al-Mg sistema imaju najpovoljniju kombinaciju svojstava (visoka vrednost odnosa čvrstoće i specifične težine, duktilnost/sposobnost oblikovanja, koroziona otpornost i zavarljivost), što omogućava njihovu široku primenu, i u isto vreme predstavlja motiv za njihovo intenzivno proučavanje u mnogim svetskim laboratorijama i istraživačkim centrima.

U monografiji *"Aluminijum-magnezijum legure: struktura, svojstva i deformacija"* prikazani su najvažniji rezultati višegodišnjih istraživanja na Katedri za metalurško inženjerstvo, Tehnološko metalurškog fakulteta u Beogradu, koja se odnose na proučavanje strukture, svojstava, deformacionog ponašanja, korozivnih karakteristika, sposobnosti oblikovanja i mogućnosti rafinacije strukture u Al-Mg legurama različitog hemijskog sastava.

U pet poglavlja ove monografije: *Uvod, Aluminijumske legure, Struktura i deformacija Al-Mg legura, Koroziono ponašanje Al-Mg legura i Rafinacija strukture Al-Mg legura ECAP presovanjem*, detaljno se analiziraju najvažnije karakteristike Al-Mg legura za deformaciju, počev od strukture, uslova termomehaničke prerade i promena u strukturi, koje nastaju pri zagrevanju i u toku deformacije na povišenim temperaturama, najvažnijih mehanizama ojačavanja, deformacionih karakteristika, zatim, problem površinske morfologije, odnosno

pojave traka plastičnog i diskontinuiranog popuštanja na površini limova u toku oblikovanja, kao i korozionog ponašanja Al-Mg legura sa povećanim sadržajem Mg. Imajući u vidu da je veliki broj istraživanja u svetu posvećen rafinaciji strukture, koja obezbeđuje superplastično oblikovanje Al-legura na povišenim temperaturama, jedan deo monografije sadrži rezultate proučavanja mogućnosti postizanja submikronske i nano strukture u Al-Mg legurama. Rezultati prikazani u poglavlju *Rafinacija strukture Al-Mg legura ECAP presovanjem*, nastali su tokom jednogodišnjeg post-doktorskog usavršavanja autora na Katoličkom Univerzitetu u Leuvenu, Belgija, na Katedri za inženjerstvo materijala i metalurgiju, i rezultat su rada na projektu *Razvoj mikrostrukture i mehanička svojstva legura AA5182 i AA5182+1.2% Cu posle deformacije ECAP presovanjem*. Takođe, monografija sadrži jedan deo rezultata magistarske i doktorske teze autora, kao i rada na projektima TR 6753B, TR 19051 i E!4569, koje je finansiralo Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije. Realizaciju ovih projekata finansijski je pomogla i Valjaonica aluminijuma Impol-Seval iz Sevojna, koja je ujedno obezbedila materijal za ispitivanja.

Ovom prilikom autor izražava veliku zahvalnost mentoru i recenzentu Dr Endreu Romhanjiju, redovnom profesoru TMF-a u Beogradu, na višegodišnjoj uspešnoj saradnji, recenzentu i uredniku Dr Milanu T. Jovanoviću, naučnom savetniku INN Vinča u Beogradu, na korisnim savetima, i izdavaču Dr Željku Kamberoviću, vanrednom profesoru TMF-a i predsedniku Saveza inženjera metalurgije Srbije. Veliku zahvalnost autor duguje Prof. Dr Bertu Verlindenu, sa Katedre za inženjerstvo materijala i metalurgiju (MTM, KU Leuven, Belgija), koji je ličnim angažovanjem obezbedio stipendiju za jednogodišnje post-doktorsko usavršavanje, na jednom od najcenjenijih i najstarijih Univerziteta u Evropi (osnovan 1425. god.).

Takođe, autor se zahvaljuje svim kolegama sa Katedre za metalurško inženjerstvo na Tehnološko metalurškom fakultetu u Beogradu, iz Vojno-tehničkog instituta u Žarkovu, sa Tehničkog fakulteta u Čačku, iz Valjaonice aluminijuma Impol-Seval u Sevojnu, i svim ostalim kolegama koji su učestvovali i saradivali na projektima čiji su rezultati omogućili nastajanje ove monografije.

Beograd, 2010. god.

Autor

SADRŽAJ

Uvod	1
1. Aluminijumske legure	9
1.1 Klasifikacija Al-legura	9
1.1.1 Al-legure za livenje	10
1.1.2 Al-legure za deformaciju	11
1.2 Oznaka stanja Al-legura	15
1.3 Svojstva i primena Al-legura za deformaciju	17
1.3.1 Serija 1xxx – čist Al i Al-Fe legure	18
1.3.2 Serija 2xxx – Al-Cu legure	18
1.3.3 Serija 3xxx – Al-Mn legure	19
1.3.4 Serija 4xxx – Al-Si legure	19
1.3.5 Serija 5xxx – Al-Mg legure	19
1.3.6 Serija 6xxx – Al-Mg-Si legure	20
1.3.7 Serija 7xxx – Al-Zn-Mg legure	20
1.3.8 Serija 8xxx – Al-Fe-Ni i Al-Li legure	21
2. Struktura i deformacija Al-Mg legura	23
2.1 Hemijski sastav komercijalnih Al-Mg legura	25
2.2 Dizajniranje novih Al-Mg legura	26
2.3 Termomehanička prerada Al-Mg legura	28
2.3.1 Konvencionalni način termomehaničke prerade	28
2.3.2 Savremeni postupci termomehaničke prerade	30
2.4 Mikrostrukturne promene u toku termomehaničke prerade	34
2.4.1 Razvoj mikrostrukture u toku livenja i homogenizacije	34
2.4.2 Identifikacija faza	37
2.4.3 Struktura i substruktura deformisanih Al-Mg legura	39
2.4.4 Mikrostrukturne promene u toku žarenja Al-Mg legura	44
2.4.4.1 Oporavljanje	44
2.4.4.2 Rekristalizacija	48
2.5 Uticaj termomehaničke prerade na svojstva Al-Mg legura	53
2.5.1 Električni otpor	54
2.5.2 Čvrstoća	60
2.5.3 Izražena granica popuštanja i Lüders-ovo izduženje	63
2.5.4 Pojava Lüders-ovih traka i traka diskontinuiranog popuštanja	68
2.5.5 Sposobnost oblikovanja	74

3. Koroziono ponašanje Al-Mg legura	81
3.1 Vrste korozije	81
3.1.1 Intergranularna korozija	81
3.1.2 Raslojavajuća korozija	82
3.1.3 Naponska korozija	84
3.1.3.1 Mehanizmi naponske korozije	85
3.2 Testovi za određivanje osetljivosti prema koroziji	87
3.3 Faktori koji utiču na koroziono ponašanje Al-Mg legura	91
3.3.1 Hemijski sastav	91
3.3.2 Struktura	94
3.4 Pобоljšanje otpora prema koroziji Al-Mg legura	96
3.4.1 Dodatak zinka	96
3.4.2 Platanje	97
3.4.3 Kontrola mikrostrukture	97
4. Rafinacija strukture Al-Mg legura ECAP presovanjem	105
4.1 Karakteristike ECAP presovanja	105
4.2 Razvoj mikrostrukture u toku ECAP presovanja	113
4.3 Mehanička svojstva Al-Mg legura posle ECAP presovanja	120
Literatura	125